

تاریخ مفهومی؛ آشکار سازی نزاع‌های ایدئولوژیک و فهم معنای نوین از متن

دکتر سید محمد علی تقوی^{۲*}
دکتر مهدی نجف‌زاده^۴

محدثه جزائی^۱
دکتر سید حسین اطهری^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۴/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۶/۶

چکیده

«تاریخ مفهومی» نظریه و روشی به‌نسبت جدید است که متأثر از سنت فلسفه قاره‌ای و تاریخ‌گرایی نوین می‌باشد. این نظریه و روش با نقد تاریخ‌گرایی سنتی برای «مفهوم» جایگاه و نقش ویژه‌ای قائل بوده و بر آن است که با مطالعه، خلق، تحول و تطور مفاهیم می‌توان به بازنمایی منازعات ایدئولوژیک در یک ساختار سیاسی پرداخت. تاریخ مفهومی از آنجاکه به سرگذشت تاریخ می‌پردازد، تاریخی، و به این سبب که منازعات گفتمانی را میان نیروهای دخیل در رقابت‌های سیاسی آشکار می‌کند، به سیاست مرتبط می‌شود. در این نوشتار، تلاش می‌شود تا به جایگاه و نقش این نظریه در فلسفه قاره‌ای با تأکید بر آرای راینهارت کوزلک، نامدارترین پژوهشگر این حوزه پرداخته شود. کوزلک در پروژه فکری خود با عنوان تاریخ مفاهیم، به چیستی مفهوم، تمایز آن با کلمه و چگونگی تأثیرگذاری مفاهیم بر رخدادهای سیاسی پرداخته‌است. او بر این باور است بدون مفاهیم، جامعه و همچنین عرصه‌های سیاسی کنش، موجودیت نخواهند داشت و معتقد است هر مفهوم در نظام اندیشگانی دارای پاد-مفاهیمی است که با غلبه بر آنها می‌تواند واجد معنایی خاص باشد و حضور خود در عرصه مفهومی اندیشه سیاسی را تثبیت کند. براساس این ایده، جهان پُر است از جفت‌هایی که در جبهه مخالف هم قرار دارند و هر مفهومی با استناد و تعریف مفهوم مخالفش تعریف می‌شود. بر همین مبنا کوزلک پاد-مفاهیم را در مقابل مفاهیم قرار می‌دهد و از وجود میدان‌های معنایی سخن می‌گوید که می‌تواند تلاش نیروها و گروه‌های سیاسی برای غلبه گفتمانی خاص را توجیه و تبیین نماید. تاریخ مفهومی به عنوان روش نیز می‌کوشد تا به کشف معنای مفاهیم در پس لایه‌های انباشته‌شده در طی زمان نائل آید.

واژگان کلیدی: تاریخ مفهومی، مفهوم، پاد-مفهوم راینهارت کوزلک، تاریخ‌گرایی نوین.

۱. دکتری علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد
۲ و ۳. دانشیار علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

* smataghavi@um.ac.ir